

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

БОНДАР І. В.,

доктор юридичних наук,
доцент кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою
(Навчально-науковий Інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)

УДК 347.965.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.1>

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА ТА РЕПУТАЦІЯ

Висвітлено сучасний стан та проблемні аспекти репутації адвоката в Україні та чинниках, що на неї впливають. Рівень професійної відповідності високим стандартам професії залежить не тільки від закріплених норм, але й від особистості самого адвоката.

Метою статті є наукове переосмислення репутації адвоката як складової ідентичності особи, що виходить за межі професійної діяльності. Методологічною основою дослідження є компаративістський, діалектичний, системно-структурний, нормативно-логічний методи пізнання.

Констатовано, що простої декларації етичних норм, яких має дотримуватися у своїй діяльності адвокат, недостатньо. Адвокат має розуміти зміст принципу, сферу застосування, особливості, можливість застосування за конкретних обставин, наслідки.

Установлено, що роблячи вибір захисника, клієнт керується своїми відчуттями, а відтак, прояв моральних цінностей, стійкість власної позиції, послідовність вчинків правника є такими орієнтирами. Найціннішим для адвоката є репутація, яка формується поступово, однак яку дуже легко спалюжити.

Проаналізовано вплив цифрового середовища на репутацію адвоката, яке є невід'ємною частиною професійного та особистого життя кожного. Мережа інтернет є сучасним простором для реклами і адвокати вдало користуються ним, однак, презентуючи будь-який контент, можна отримати не лише позитивні відгуки, але й негативі, реагування на які забирає багато сил та емоцій.

Визначено, що неетична, неправомірна поведінка адвоката в суді (грубі висловлювання, образа, критика зовнішності, кваліфікації, погрози тощо) є проявом неповаги до честі, гідності учасників судового процесу. Взаємовідносини учасників судового процесу, їх представників мають відповідати завданню судочинства не тільки за змістом, але й за формою.

Ключові слова: адвокат, суд, етичні відносини, правила адвокатської етики, міжнародні стандарти, репутація, принципи адвокатської етики.

Bondar I. V. Ethics of advocate and reputation

The current state and problematic aspects of an advocate's reputation in Ukraine and factors that influence on it are highlighted. The level of professional compliance with high standards of profession depends not only on fixed norms but also on advocate's own identity.



The aim of the article is a scientific rethinking of an advocate's reputation as a component of person's identity which goes beyond professional activity. The methodological basis of the research is comparative, dialectical, systemic-structural, normative and logical scientific research methods.

It is stated that a simple declaration of ethical norms, which an advocate should observe in his profession, is not enough. The advocate should understand the content of the principle, the scope of application, features, the possibility of applying in specific circumstances, consequences.

It is established that when making a choice of the advocate, a client is guided by his personal feelings, and therefore an expression of moral values, stability to own position, sequence of lawyer's actions are such guidelines. The most valuable for an advocate is a reputation which is forming gradually, however, whichever is easy to defame.

Influence of digital environment on an advocate's reputation, which is an integral part of professional and personal everyone's life, are analysed. The Internet is a modern space for advertisements and advocates successfully use it, however, when presenting any content, not only positive reviews can be obtained but also negative ones, reaction on which takes a lot of effort and emotions.

Defined that unethical behaviour and advocate's misconduct in court (rude statements, resentment, critic of appearance, of qualification, threats etc.) is an expression of disrespect to honour, dignity of trial participants. Relations of trial participants, their representatives must comply with task of proceedings not only in content, but also in form.

Key words: *advocate, court, ethical relations, the rules of ethics of advocate, international standards, reputation, principles of ethics of advocate.*

Вступ. Дотримання етичних стандартів професії є продовженням та невід'ємною частиною особистісної культури правника. Складаючи присягу адвокат бере на себе обов'язок дотримання правил адвокатської, але підготовка до належної етичної поведінки триває до набуття професії. Рівень професійної відповідності високим стандартам професії залежить не тільки від закріплених норм, але й від особистості самого адвоката.

Проблема вибору постає не лише у професійній діяльності адвоката, але й у його повсякденному житті. Будь який вчинок людини характеризує її особисто, однак вчинок у професійній діяльності сприймається через призму професії та відображається на адвокатурі в цілому. Однак і вчинки у поза робочий час відбиваються на репутації адвоката, оскільки статус адвоката – це «цілодобове» явище.

В епоху популяризації цифрового маркетингу перед адвокатом постають не тільки нові можливості, але й значні ризики, однак, безперечно є додатковим інструментом в професійній діяльності для залучення нових клієнтів та створення репутації.

Постановка завдання. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в багатьох працях вітчизняних науковців як М. І. Бажанов, Н. М. Бакаянова, Т. О. Барабаш, А. М. Бірюкова, Й. Л. Бронз, Т. Б. Вільчик, О.В. Мінченко, І. Я. Семенюк та інші. Водночас, не применшуючи значення цих та інших досліджень, зазначимо, що сьогодні дискусійними залишаються окремі аспекти дотримання адвокатської етики за межами професійної діяльності, її вплив на репутацію адвоката тощо. В умовах цифрового маркетингу перед адвокатом постають нові виклики, які безпосередньо впливають на його репутацію та професійну діяльність.

Отже, метою статті є наукове переосмислення репутації адвоката як складової ідентичності особи, що виходить за межі професійної діяльності.

Дослідження проводилося з використанням компаративістського методу, порівнюючи положення національного та міжнародного законодавства, діалектичного, системно-структурного, нормативно-логічного методів наукового пізнання.



Результати дослідження. Вже більше року триває повномасштабна військова агресія на території України, що, безперечно відображається на всіх сферах суспільства. Адвокатура, як невід’ємний елемент правосуддя, теж зазнала цього впливу та адаптувалася до викликів сьогодення. Однак, навіть в умовах воєнного стану надання правничої допомоги має здійснюватися з дотриманням стандартів адвокатської професії, в тому числі, адвокатської етики.

Простої декларації етичних норм, яких має дотримуватися у своїй діяльності адвокат, недостатньо. Адвокат має розуміти зміст принципу, сферу застосування, особливості, можливість застосування за конкретних обставин тощо. Оскільки Правила адвокатської етики сформовані та затверджені адвокатською спільнотою [1], в них містяться основні морально-етичні орієнтири, яких має дотримуватись у своїй діяльності кожен адвокат. Зміст принципів розкривається через призму професії адвоката, з урахуванням законодавства про адвокатуру, традицій, стандартів та практики. Узагальнення дисциплінарної практики, яка містить правові висновки в сфері етичних відносин адвоката з різними суб’єктами є необхідною складовою такої системи орієнтирів. Без дотримання етичних принципів, які є взаємопов’язаною системою та доповнюють один одного, неможливо говорити про захист прав та законних інтересів своїх клієнтів та здійснення адвокатських функцій.

Держава та суспільство вимагають від адвоката правомірної поведінки з огляду на роль та значення адвокатури. Правомірна поведінка має відповідати приписам правових норм і невід’ємною її частиною є морально-етичні чинники. На вибір адвокатом певної лінії поведінки впливають на тільки обов’язки, зумовлені обраною професією та зовнішні чинники, обставини, що спонукають, але й моральний стан цієї особи. Особистість правника, його моральні якості установлені та розвинені на шляху до набуття професії є тим підґрунтям, що орієнтує вибір поведінки адвоката.

Таким чином, за однакових умов вибір поведінки адвокатів може бути різним. Усвідомлення адвокатом переваги того чи іншого варіанта поведінки здійснюється з урахування особистих моральних установок в межах стандартів поведінки обраної професії. Варто процитувати Н.М. Бакаянову, що висока моральна репутація адвоката є необхідною умовою професійної діяльності [2].

Хартія основних принципів європейської адвокатської професії [3], яка є складовою Кодексу поведінки європейських адвокатів серед принципів, спільних для адвокатської професії виділяє честь та гідність адвокатської професії, доброчесність та бездоганну репутацію кожного адвоката. Зазначений принцип вимагає від адвоката уникати негідної поведінки не тільки у юридичній практиці чи ділових стосунках, а навіть в особистому житті тією мірою, яка може зганьбити професію. В свою чергу, така ганебна поведінка може призвести до накладення санкцій на адвоката, включаючи, в найбільш серйозних випадках, виключення з професії.

Роблячи вибір захисника, клієнт керується своїми відчуттями, а відтак, прояв моральних цінностей, стійкість власної позиції, послідовність вчинків правника є такими орієнтирами. Найціннішим для адвоката є репутація, яка формується поступово, однак яку дуже легко спалюжити.

Термін репутація (фр., від лат., міркування, роздум) тлумачиться як загальна (громадська) думка про когось чи що-небудь. Репутація допомагає у залученні нових клієнтів та її утриманні, оскільки саме відмінна репутація виділяє адвоката поміж інших.

Мінченко О.В. зазначає, що у вітчизняній правничій науці термін «репутація» переважно розглядають значно вужче, ніж у межах західної правової культури, обмежуючись явищем «ділової репутації» та вказує на необхідність переосмислення правничої теорії в цій частині [4].

Як приклад можна навести Постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 522/18103/14-ц від 18 червня 2020 р. [5], де під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов’язків.



Якщо звернутися до Конвенції про захист прав та основоположних свобод [6], то відповідно до практики ЄСПЛ репутація та честь особи підпадають під сферу захисту приватного життя в рамках ст.8. Репутація особи є складовою особистою гідністю особи та виходить за межі професійної діяльності. Як слушно зазначає А. Кучук репутація розглядається Європейським судом з прав людини як складова ідентичності людини, її психологічної цілісності, а тому коли репутації людини завдано настільки великої шкоди, що це впливає на особисте життя людини, то репутація потрапляє під захист ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [7]. Таким чином на репутації адвоката відбиваються не лише його професійні якості, але й ціннісні характеристики, зокрема чесність, порядність, відповідальність тощо.

В той же час, на репутації особи відображається й цифрове середовище, оскільки воно стало невід'ємною частиною професійного та особистого життя кожного. Мережа інтернет є сучасним простором для реклами і адвокати вдало користуються ним. Однак, презентуючи будь-який контент, можна отримати не лише позитивні відгуки, але й негативи, реагування на які забирає багато сил та емоцій.

В свою чергу створенню позитивної репутації сприяє участь у конференціях, семінарах, різних наукових заходах тощо. Популяризації набуває створення контенту та його публікації в різноманітних мережах. На іміджі адвоката може віддзеркалитися на тільки зміст створеного та опублікованого посту в мережі Інтернет, а навіть натискання кнопки «Подобається» під постом інших осіб, якщо такий пост суперечить принципам адвокатської діяльності чи призначенню адвокатури, її авторитету тощо. ЄСПЛ у справі MELIKE v. Turkey (№ 35786/19) [8] зазначив, що використання «лайків» у соціальних мережах, можуть розглядатись як надання людям можливості проявляти свою зацікавленість та схвалення контенту, як таке є загальноживаною та популярною формою реалізації свободи вираження поглядів у мережі «Інтернет». І хоча акт додавання «Подобається» до контенту не може розглядатись як такий, що має таку ж вагу, як і поширення контенту в соціальних мережах, оскільки реакція «Подобається» просто виражає симпатію до опублікованого контенту, а не активне бажання його розповсюдити, необхідно зважати на всі ризики. Дифамаційні та інші типи явно незаконної мови, включаючи мову ненависті та мову, що спонукає до насильства, можуть поширюватися миттєво у всьому світі за декілька секунд й іноді залишатися постійно доступними в інтернеті.

Адвокату варто зважати на всі ризики, пов'язані з користуванням мережі Інтернет, зокрема й те, що інформація опублікована адвокатом чи про адвоката, може відобразитися на його репутації через багато років, оскільки з пливом часу дані з мережі не зникають. Поширення інформації серед необмеженої кількості людей, фіксування її та збереження тягнуть за собою відповідні наслідки. Зазвичай, коли клієнт обирає адвоката, першочергово він досліджує інформацію у цифровому просторі, а відтак, там може бути не тільки інформація, пов'язана зі сферою професійної діяльності (виступи, коментарі, інтерв'ю, наукові публікації тощо), але й те, що стосується його особистого життя. Негативна інформація про адвоката, хоч теж вважається певним видом реклами, однак несе репутаційні наслідки та впливає на рівень довіри не лише до конкретного адвоката, але й адвокатури. Тому варто при користуванні соціальними мережами залишатися фахівцем своєї справи та дотримуватися правил адвокатської етики.

Проблемою репутації адвокатури є ставлення самих адвокатів до її становлення, укріплення та захисту. І таке формування, певною мірою, залежить від культури поведінки, уникнення негідної поведінки в професійному та повсякденному житті та власної «цифрової ідентичності». В цьому контексті слушним є твердження С. Бориса [9], що на репутацію адвоката чинять сукупний вплив методи його діяльності, серед яких – багато спірних прийомів, зокрема: прикувати себе кайданками до батареї в залі суду, закликаючи суд дотримуватися прав та свобод клієнта, покинути залу суду у процесі розгляду справи, чим зірвати судові засідання, або використовувати нецензурну лексику та образливі слова у своїх виступах в суді, в радіо та телеефірах.



Безпосередній вплив на репутацію має дотримання адвокатом етичних вимог при взаємодії з різними суб'єктами, насамперед, суддями. Згідно європейських стандартів судді та адвокати відіграють різні ролі в судовому процесі, проте внесок представників обох професій є необхідним для досягнення справедливого та ефективного рішення в усіх судових процесах відповідно до закону [10].

Неетична, неправомірна поведінка адвоката в суді (грубі висловлювання, образа, критика зовнішності, кваліфікації, погрози тощо) є проявом неповаги до честі, гідності учасників судового процесу. Така поведінка адвоката також ставить під сумнів імідж судді перед суспільством, колегами, іншими учасниками. Звісно встановлення довіри і поваги залежить і від самих суддів та дотримання ними суддівської етики, їх компетентності та доброчесності. Взаємовідносини учасників судового процесу, їх представників мають відповідати завданню судочинства не тільки за змістом, але й за формою. Слушною в цьому контексті є позиція Великої Палати Верховного Суду у справі № 9901/23/21 від 7 квітня 2021 року [11], що у процесуальних відносинах, намагаючись донести певну думку до суду, учасники судового процесу, їхні представники, інші особи мають ретельно підбирати слова, а також з обережністю виявляти емоції щодо інших учасників, їхніх представників, суду, осіб, які не беруть участь у судовому процесі. Суд не повинен толерувати використання нецензурної лексики, образливих і лайливих слів чи символів, зокрема для надання характеристик учасникам справи, іншим учасникам судового процесу, їх представникам і суду (суддям). Такі слова та символи не можна використовувати ні у заявах по суті справи, заявах з процесуальних питань, інших процесуальних документах, ні у виступах учасників судового процесу та їхніх представників.

Висновки. Приймаючи присягу, адвокат бере на себе зобов'язання неухильно дотримуватися Правил адвокатської етики, які, в свою чергу, регламентують підвищені, порівняно з пересічним громадянином, вимоги до його поведінки не тільки під час виконання безпосередньо професійних обов'язків, а й у приватному житті. Репутація адвоката залежить не лише від його професійних якостей, які проявляються при здійсненні адвокатської діяльності, але й від його внутрішніх характеристик, що формуються ще на шляху до професії та вдосконалюються з моменту набуття статусу адвоката. Необхідно забезпечувати не лише високий рівень професіоналізму адвоката, але й підвищувати рівень культури поведінки.

В той же час, значний вплив на репутацію адвоката має цифрове середовище, оскільки воно стало невід'ємною частиною професійного та особистого життя кожного. Адвокату варто зважати на всі ризики, пов'язані з користуванням мережі Інтернет, зокрема й те, що інформація опублікована адвокатом чи про адвоката, може відобразитися на його репутації через багато років. Формування позитивної репутації є запорукою конкурентоспроможності адвоката та основою довірчих відносин адвоката з клієнтом. В свою чергу, погана репутація залишається навіть після доведення невинуватості.

Список використаних джерел:

1. Правила адвокатської етики. Затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року «09» червня 2017 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення 01.05.2023).
2. Н.М. Бакаянова. Чесність та добропорядна репутація. *Вісник одеської адвокатури*. Спеціальний випуск. Адвокатська етика. 2019. URL: [http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12061/Bakaianova%20Visnik%20adv.pdf?sequence=1_\(дата звернення 01.05.2023\)](http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12061/Bakaianova%20Visnik%20adv.pdf?sequence=1_(дата%20звернення%2001.05.2023)).
3. Хартія основних принципів європейської адвокатської професії від 25 листопада 2006 р. <https://ips.ligazakon.net/document/MU06301> (дата звернення 09.05.2023).
4. Мінченко О.В. Захист репутації та свобода вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав людини. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2021. № 1(21). С. 99-104. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1426/1425> (дата звернення 09.05.2023).



5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 522/18103/14-ц від 18 червня 2020 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C013479> (дата звернення 10.05.2023).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
7. Андрій Кучук. Свобода вираження поглядів та захист репутації у практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 39-44. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/12398/1/Svoboda%20vyrazhennia%20pohliadi_v_2021__ (дата звернення 10.05.2023).
8. Рішення у справі «MELIKE v. Turkey (№ 35786/19)»: Європейський суд з прав людини, 15.09.2021 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210417> (дата звернення 11.05.2023).
9. Станіслав Борис. Як обрати адвоката? Поради для бізнесу. 2021. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-pravilno-obrati-advokata-i-koli-potribno-proshchatisya-iz-svojim-advokatom-poradi-yurista-50153857.html> (дата звернення 12.05.2023).
10. Висновок № 16 (2013) Консультативної Ради Європейських Суддів (КРЕС) Про відносини між судьями та адвокатами, прийнятий на 14-му пленарному засіданні КРЕС (м. Страсбург, 13-15 листопада 2013 р.) URL: <https://rm.coe.int/-16-2013-/1680792011> (дата звернення 11.05.2023).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 9901/23/21 від 7 квітня 2021 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96669462?fbclid=IwAR1JFDT3mHhiXUO3RTdc1GIAW96kQljT2c44ZskL20tmXXH0r0us3PIgPls> (дата звернення 15.05.2023).

